

POLITINIŲ PARTIJŲ DALYVAVIMAS KOALICINĖSE VYRIAUSYBĖSE: ATSPINDŽIAI NACIONALINĖJE LIETUVOS ŽINIASKLAIDOJE (1996–2013)¹

PROF. DR. IRMINA MATONYTĖ

*Lietuvos socialinių tyrimų centras
Lithuanian social research centre
A. Goštauto g. 11, LT-01108 Vilnius
El. paštas matonyte@ktl.mii.lt*

DR. VINCENTAS VOBOLVIČIUS

*ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas
ISM University of Management and Economics
Arklių g. 18, LT-01129 Vilnius
El. paštas vinvob@ism.lt*

Santrauka

Politologijoje postuluojamas reikšmingas politinių partijų vaidmuo koalicinėse vyriausybėse, todėl tikėtina, kad šalies žiniasklaidoje, aprašančioje koalicinių vyriausybių veiklą, politinėms partijoms bus skiriamas didelis dėmesys. Šiame straipsnyje tarpdisciplininio tyrimo būdu, gretinant lyginamosios politikos ir žiniasklaidos studijų metodus, siekiama išsiaiškinti, ar politinės partijos, kaip svarbūs koalicinės vyriausybės ir koalicinės valdysenos aktoriai, išryškėja Lietuvos žiniasklaidoje. Pirmiausia straipsnyje pateikiama Lietuvos

¹ Už pagalbą analizuojant žiniasklaidos archyvą ir rengiant straipsnį autoriai dėkoja studentei Augustinai Zamuškevičiūtei (ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas).

žiniasklaidos stebėsenos apžvalga, analizuotų dienraščių ir interneto portalų populiarumo tendencijos bei analizės metodologija. Toliau aptariama politinių partijų reikšmė Lietuvos koalicinės valdysenos kontekste, akcentuojami reikšmingi partiniai koalicinių vyriausybės formavimo, veiklos ir atsistatydinimo aspektai. Atsižvelgiant į koalicijų teorijos išvalgas, keliamos hipotezės apie žiniasklaidos straipsnių, kuriuose aprašomi skirtingi Lietuvos koalicinių vyriausybės tipai ir jų veikla, tikėtiną dėmesį partijoms bei šio dėmesio dinamiką. Empirinis tyrimas remiasi rašytinės žiniasklaidos stebėsenos duomenimis, apimančiais visuomenės informavimo priemonių perteiktą informaciją, susijusią su koalicinių vyriausybės darbu Lietuvoje 1996–2013 metais. Tyrimo rezultatai rodo, kad apžvalginiai žiniasklaidos straipsniai, aprašę ir komentavę Lietuvos koalicinių vyriausybės veiklą, kaip ir politologiškai tikėtasi, partijoms santykinai daugiau dėmesio skyrė mažumos vyriausybės atveju, o straipsniuose, pristatančiuose minimalios persvaros ir perteklinių koalicijų darbą, partijos figūravo mažiau. Vis dėlto, kitaip negu suponuoja politologinė išvalga, pasirodė, kad Lietuvos viešojoje erdvėje partijų, kaip kolektyvinio veikėjo, reikšmė svarbiausia buvo koalicijų valdymo, o ne formavimo etape. Chronologinės straipsnių analizės būdu buvo atmesta ir hipotezė, kad laikui bėgant politikai ir žurnalistai mokosi ir vis plačiau atskleidžia reikšmingą partijų vaidmenį koalicinėse vyriausybėse. Taip pat svarbu akcentuoti, kad Lietuvos žiniasklaidoje straipsnių antraštėse partinių aspektų yra reikšmingai mažiau negu straipsnių tekstuose.

Reikšminiai žodžiai: Lietuva; koalicinė vyriausybė; partija; Ministras Pirmininkas; nacionalinis dienraštis; informacinis portalas; antraštė; tekstas.

1. Įvadas

Klasikinės politologijos teorijos ir vyriausybių, veikiančių demokratinėse santvarkose, studijos² politines partijas laiko kertiniu vykdomosios valdžios elementu. Politinės partijos atspindi ideologines takoskyras, skirtingus elektoratus ir lyderius pritraukiančių ir vienišančių organizacinių vienetų skirtumus, politinių-socialinių konfliktų intensyvumą ir formas. Partijos, kaip kolektyviniai aktoriai, deleguoja savo atstovus į valdžią, juos daugiau ar mažiau veiksmingai kontroliuoja ir didesne ar mažesne apimtimi yra atsakingos už savo atstovų, užimančių postus valdžioje, sprendimus. Politinių partijų vaidmuo ypač didelis koalicinėse vyriausybėse, kurios sudaromos ir veikia pagal keletą atskirų partijų susitarimą. Nors politologijoje vienos partijos suformuotų vyriausybių veiklą supaprastintai kartais ir dera tapatinti su vyriausybės vadovo (premjero, Ministro Pirmininko, kanclerio) asmeniu, tai daryti koalicinių vyriausybių atveju neįmanoma, nes skirtingų partijų svarba ir vaidmuo koalicinėse vyriausybėse gerokai išauga³. Atitinkamai galima suponuoti, kad šalies žiniasklaidoje, aprašančioje koalicinių vyriausybių veiklą, politinėms partijoms yra skiriamas didelis dėmesys, ir informaciniai pranešimai bei politikos komentatorių įžvalgos, susiję su vyriausybę sudarančių partijų veikla, yra esminis atitinkamų žiniasklaidos pranešimų struktūros ir turinio veiksnys⁴. Empiriškai patikrinti, kaip (ar) veikia šios akademinės prielaidos apie pilietinės žiniasklaidos dėmesį politinėms partijoms koalicinėse vyriausybėse, galima analizuojant ir gretinant dvejopus suvestinius duomenis: informaciją apie šalies koalicinių vyriausybių partinę sudėtį

² Gallagher, M., Laver, M., Mair, P. *Representative government in modern Europe*. 3rd ed. Boston: McGraw Hill, 2001, p. 340.

³ *Coalition governments in Western Europe*. Edited by W.C. Muller, K. Strom. New York: Oxford University Press Inc., 2006, p. 2, 560.

⁴ *Cabinets and coalition bargaining: the democratic life cycle in Western Europe*. Edited by K. Strøm, W.C. Müller, T. Bergman. Oxford: University Press, 2008, p. 53–55.

ir atitinkamų žiniasklaidos pranešimų turinį ir randamus „partinius“ akcentus. Pirmojo tipo duomenys yra politiniai struktūriniai-instituciniai koalicinių vyriausybių rodikliai. O antrojo tipo duomenų bazę sudaro atitinkamo žiniasklaidos turinio stebėsenos medžiaga. Informacija, sukaupia atlikus žiniasklaidos stebėseną, leidžia naudojant turinio analizės metodą gilintis į piliečiams pateikiamos informacijos kokybę, žiniasklaidos straipsniuose skelbiamų naujienų adekvatumą, išsamumą, įvairovę. Tokia žiniasklaidos stebėseną galima pamatuoti, kokia apimtimi ir kaip žiniasklaida atlieka pilietinio forumo⁵ funkciją.

Straipsnyje pristatomas Lietuvos koalicinių vyriausybių ir jas sudarančių politinių partijų atspindžių nacionalinėje žiniasklaidoje tyrimas. Tokio pobūdžio tarpdisciplininis tyrimas, kuriame perspintų lyginamosios politikos ir žiniasklaidos studijų metodai ir interesai, yra gana novatoriškas tiek Vakarų akademijos kontekste, tiek ir Lietuvos socialinių mokslų tradicijoje. Lietuvoje įvairiais koalicinių vyriausybių aspektais yra rašyta politologų Irminos Matonytės ir Gretos Gerazimaitės⁶ (apie koalicinių vyriausybių susitarimų ir sutarčių turinį bei specifiką), Alvido Lukošaičio (besigilinančio į Lietuvos vyriausybės ir prezidento santykius⁷ ir analizuojančio koalicinės mažumos vyriausybės (2006 m. birželio mėn. – 2008 m. spalio mėn.) atsiradimą, veiklos aplinkybes ir problemas⁸), Vitalio Nakrošio⁹ (tiriančio ministerinės

⁵ Norris, P.A. *Virtuous circle: political communications in postindustrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

⁶ Matonytė, I., Gerazimaitė, G. Koalicinių vyriausybių morfologija: akademiniai postulatai, Vakarų Europos patirtys ir atvejai Lietuvoje. *Parlamento studijos*. Nr. 14 (2013), p. 11–39.

⁷ Lukošaitis, A. Parlamentas ir parlamentarizmas. Krupavičius, A., Lukošaitis, A. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 343–384.

⁸ Lukošaitis, A. Koalicinė mažumos vyriausybė Lietuvoje: sudarymo aplinkybės ir veiklos problemos. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga, 2007*. Vilnius: LKA, 2008, p. 241–296.

⁹ Nakrošis, V. Viešojo administracija. Krupavičius, A., Lukošaitis, A. *Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida*. Vilnius: Poligrafija ir informatika, 2004, p. 422–454.

atsakomybės ir administracinės atskaitomybės praktikas pokomunistinėje Lietuvoje), Terry D. Clarko ir Dianos Jurgelevičiūtės¹⁰ (aptariančių, kaip Lietuvos daugiapartinėje sistemoje institucionalizuojamas politinių partijų, kartu sudarančių vyriausybės, tarpusavio nepasitikėjimas ir savo partnerių įtarinėjimas). Reikšmingiausi straipsniai apie valdžios (vyriausybės) darbą ir politinę komunikaciją Lietuvos mokslinėje erdvėje koncentruojasi į politikos lyderių retorikos specifiką (Lauras Bielinis¹¹), politinio humoro reikšmę (Jūratė Kavaliauskaitė¹²), polinkį į skandalingos ir neigiamos informacijos platinimą (Ingrida Unikaitė¹³) ir pan.

Straipsnyje Lietuvos rašytinės žiniasklaidos stebėsenos duomenų ir įžvalgų analize siekiama atskleisti, kokios tendencijos būdingos apžvalginių žiniasklaidos straipsnių turiniui, atspindinčiam partijų vietą ir reikšmę Lietuvos koalicinėse vyriausybėse. Pirmiausia pristatoma Lietuvos žiniasklaidos stebėsenos ir per politinių partijų prizmę aptariama koalicinių vyriausybių sudėtis ir kaita. Tada, remiantis žiniasklaidos stebėsenos rezultatais, aprašomosios koalicinių vyriausybių apžvalgos fone, naudojant aprašomąją statistiką, tikrinamos iškeltos hipotezės. Vėliau, pasitelkiant kokybinę žiniasklaidos (turinio) medžiagą, interpretuojami gauti rezultatai, daromos išvados ir pateikiami apibendrinimai.

Abu tyrime naudojamų Lietuvos duomenų šrantai (politiniai rodikliai ir žiniasklaidos stebėsenos duomenys) yra sukaupti 2011–2014 m. atliekant tarptautinį lyginamąjį mokslinio tyrimo projektą „Vyriausy-

¹⁰ Clark, T.D., Jurgelevičiūtė, D. “Keeping tabs” on coalition partners: a theoretically salient case study of Lithuanian coalitional governments. *Europe-Asia Studies*. Vol. 60, iss. 4 (2008), p. 631–642.

¹¹ Bielinis, L. Lingvistiniai politinės komunikacijos supratimo aspektai. *Respectus Philologicus*. 2002, Nr. 2, p. 49–59.

¹² Kavaliauskaitė, J. Hybrid entertainment television: viewership of the Lithuanian “Dviracio Sou”. *Permitted laughter: socialist, post-socialist and never-socialist humour*. Tartu: ELM Scholarly Press, 2009, p. 99–124.

¹³ Unikaitė, I. Negatyvumas Lietuvos Prezidento rinkimų kampanijose: mobilizuoja ar demobilizuoja rinkėjus? *Politologija*. 2008, Nr. 1, p. 121–145.

bės Europoje“, kuris vienija dešimtį mokslininkų grupių iš Vidurio ir Rytų Europos šalių: Bulgarijos, Čekijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Rumunijos, Slovakijos, Slovėnijos ir Vengrijos. Šią akademinę Vidurio ir Rytų Europos studiją kuruoja trys universitetai: Vienos universitetas (Austrija), Siodertorno universitetas (Švedija), Korvino universitetas (Vengrija). Lietuvos koalicinės valdysenos (1996–2014) analizės turinį sudaro gausi empirinių duomenų bazė: koalicinių vyriausybių sutartys, penkiolika pusiau struktūruotų interviu su politinių partijų ir buvusių vyriausybių atstovais, apžvalginių Lietuvos nacionalinės žiniasklaidos straipsnių apie vyriausybių darbą archyvas, taip pat politikų memuarai ir komentarai. Straipsnio pagrindą sudaro žiniasklaidos archyvo duomenys.

2. Lietuvos žiniasklaidos stebėsenos apžvalga

Žiniasklaidos tekstų archyvas buvo sukauptas kaip antrinė medžiaga (pirminę medžiagą sudaro struktūriniai-instituciniai koalicinių vyriausybių rodikliai), apibūdinanti koalicinių vyriausybių veiklą Lietuvoje 1996–2013 metais. Taigi buvo atlikta kokybinė straipsnių atranka, per kurią sukaupta visuomenės informavimo priemonių (šiuo atveju spaudos ir interneto portalų) pateikta žurnalistinė, autorinė informacija, susijusi su koalicine valdysena. Tai nebuvo „masinė“ stebėseną, kuri suarchyvuotų visas, net pačias trumpiausias ir skandalingiausias žinutes apie koalicines vyriausybes. Šioje kokybinėje straipsnių atrankoje buvo naudojami šie paieškos (reikšminiai) žodžiai: *koalicija, koalicijos formavimas, vyriausybė, vyriausybės formavimas, koalicinės vyriausybės derybos, koalicinis susitarimas, koalicinė sutartis, interpeliacija, nepasitikėjimas vyriausybe, nepasitikėjimas koalicija ir koalicijos / vyriausybės krizė*. Svarbu akcentuoti, kad, vengiant ekstensyvaus straipsnių archyvavimo, buvo siekiama atrinkti reikšmingiausius iš jų, kurie nekartotų tos pačios naujienos (žinutės) ir pateiktų žurnalistinius komentarus ir interpretacijas (į archyvą nebuvo įtraukti interviu su politikais). Ypa-

tingas dėmesys žiniasklaidos stebėsenoje buvo skirtas apžvalginiams straipsniams, kuriuose pateikiama „operatyvinė informacija“, susijusi su vienos ar kitos vyriausybės veikla. Apytiksliai santykis tarp surinktų informacinių straipsnių ir išplėstinių analitinių komentarų yra trys su vienu (3 : 1). Reikia akcentuoti, kad šioje stebėsenoje sąmoningai buvo orientuojamasi į dienraščius, o ne į savaitraščius, kurie dažniau publikuoja išsamius analitinius straipsnius (skirtus politiškai sąmoningiausiai ir raštingiausiai visuomenės daliai).

Šiame darbe naudojamą apžvalginių straipsnių visatekstį archyvą sudaro 533 vienetai (žr. 1 lentelę). Archyvuojant kiekvienas straipsnis buvo priskirtas konkrečiam vyriausybės kabinetui. Pateikiama straipsnio data, šaltinis, pavadinimas ir, atsižvelgiant į turinį, nurodoma, kuriam vyriausybės gyvavimo etapui (formavimo, valdymo ir skilimo / baigties) jis priklauso.

Iš viso į žiniasklaidos stebėseną buvo įtraukti šeši žiniasklaidos kanalai – keturi dienraščiai ir du interneto naujienų portalai. Dienraščiai „Respublika“ ir „Lietuvos rytas“ buvo pasirinkti todėl, kad tiriamuoju laikotarpiu jie buvo populiarūs ir politikos įvykius pateikė autorinėmis žurnalistinėmis publikacijomis. Jų vidutinė metinė auditorija Lietuvoje svyravo tarp 4–10 proc. („Respublika“) ir 9–24 proc. („Lietuvos rytas“)¹⁴. Dienraščiai „Lietuvos aidas“ ir „Lietuvos žinios“ turėjo mažesnę skaitytojų auditoriją (2002–2007 m. „Lietuvos žinios“ turėjo 2–6 proc. auditorijos¹⁵), bet jie svarbūs politinėje žiniasklaidoje dėl politinio kryptingumo¹⁶. Nuo 2006 m. į stebėseną įtraukti du interneto žiniasklaidos portalai – *Delfi.lt* ir *Lrytas.lt*, kurių skaitomumas Lietuvoje palaipsniui didėja. Pastebima, kad Lietuvoje nuo 2006 m. ir

¹⁴ TNS LT (2009). Metinė žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2008. Prieiga per internetą: <http://www.tns.lt> [žiūrėta 2013 m. spalio 4 d.].

¹⁵ TNS LT (2012). Žiniasklaidos tyrimų apžvalga 2012. Prieiga per internetą: <http://www.tns.lt/lt/top/paslaugos/ziniasklaidos-auditoriju-tyrimai/metine-ziniasklaidos-tyrimu-apzvalga> [žiūrėta 2013 m. spalio 4 d.].

¹⁶ Jastramskis, D. Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros ir žiniasklaidos priemonės naujienų šališkumo ryšys. *Informacijos mokslai*. T. 51 (2009), p. 140.

ypač pastaruoju metu mažėja skaitančių laikraščius ir auga interneto naujienų šaltinių naudojimas¹⁷. Pavyzdžiui, 2013 m. birželio mėn. *Delfi.lt* turėjo 990 676 realius vartotojus ir buvo populiariausias ir skaitomiausias naujienų portalas Lietuvoje¹⁸, kuris iš kitų žiniasklaidos rūšių (ne televizijos) turi didžiausią traukos galią¹⁹. Interneto portalas *Delfi.lt* jau ilgą laiką yra pirmoje vietoje tarp populiariausių portalų. *Lrytas.lt* yra mažiau populiarus, 2013 m. birželio mėn. jis turėjo 670 494 realius vartotojus²⁰. Pastaraisiais metais portalas *Lrytas.lt* sustiprėjo; jis yra glaudžiai susijęs su dienraščiu „Lietuvos rytas“ (dienraščio „Lietuvos rytas“ ir portalo *Lrytas.lt* straipsniai analizuoti lygiagrečiai, jų rezultatai nedubliuojami).

1 lentelė. Žiniasklaidos stebėsenos apžvalga

Leidinio pavadinimas	Stebėti metai	Analizuotų straipsnių skaičius
„Lietuvos aidas“	1996–2001	86
„Respublika“	1996–2007	140
„Lietuvos žinios“	2005–2007	62
„Lietuvos rytas“	1998–2007	52
<i>Lrytas.lt</i>	2008–2013	135
<i>Delfi.lt</i>	2008–2013	53

¹⁷ Nevinskaitė, L. Mus vienija alus ir televizija: žiniasklaidos auditorijos (ne) fragmentacija 2012 m. Seimo rinkimų kampanijos metu. *Politologija*. 2014, Nr. 1(73), p. 67–97.

¹⁸ Gemius. „gemiusAudience“ pristato naujoves. 2013. Prieiga per internetą: http://gemius.lt/lt/gemius_audience_results_lt/lt [žiūrėta 2013 m. spalio 4 d.].

¹⁹ Nevinskaitė, L. Mus vienija alus ir televizija: žiniasklaidos auditorijos (ne) fragmentacija 2012 m. Seimo rinkimų kampanijos metu. *Politologija*. 2014, Nr. 1(73), p. 67–97.

²⁰ Gemius. „gemiusAudience“ pristato naujoves. 2013. Prieiga per internetą: http://gemius.lt/lt/gemius_audience_results_lt/lt [žiūrėta 2013 m. spalio 4 d.].

Politinių ideologijų ir vertybių požiūriu Lietuvos spauda nėra labai diferencijuota, nes taikosi į kuo platesnę auditoriją²¹ ir / ar į komercinių pelną²². Vis dėlto galima atpažinti (skirtingais laikotarpiais labiau ar mažiau išreikštą) dienraščio ar portalo politinį tendencingumą, paralelizmą²³. Vieno iš populiariausių Lietuvos dienraščių skaitytojai dažnai renkasi ir kitą didelio populiarumo sulaukiantį dienraštį. Pavyzdžiui, 40 proc. „Lietuvos ryto“ skaitytojų taip pat skaito „Respubliką“, o 72 proc. „Respublikos“ skaitytojų taip pat bent kartą per savaitę skaito „Lietuvos rytą“²⁴. Dar didesnis persipynimas pastebimas tarp interneto naujienų portalų: 55 proc. *Delfi.lt* skaitytojų apsilanko ir *Lrytas.lt* interneto svetainėje, o net 93 proc. *Lrytas.lt* skaitytojų bent kartą per savaitę skaito *Delfi.lt* straipsnius²⁵.

Atliekant žiniasklaidos stebėseną išryškėjo, kad straipsniai apie koalicines vyriausybes ir su jomis susijusios naujienos dažnai buvo pateikiamos pirmame ar antrame dienraščio puslapiuose (taip išryškinant pranešimų svarbą). Interneto portaluose (*Delfi.lt* ir *Lrytas.lt*) reikšmingas indikatorius yra skaitytojų komentarų dažnis. Pastebėta, kad interneto portaluose publikuojami straipsniai, susiję su koalicinėmis vyriausybėmis, paprastai sulaukia mažiau skaitytojų dėmesio (ko-

²¹ Matonytė, I., Novelskaitė, A., Butkuvienė, E. Moterys rinkimų kampanijoje: pozicijos partijose ir atspindžiai žiniasklaidoje. *Politologija*. 2007, Nr. 2, p. 106.

²² Jastramskis, D. Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros ir žiniasklaidos priemonės naujienų šališkumo ryšys. *Informacijos mokslai*. T. 51 (2009), p. 140.

²³ Matonytė, I., Novelskaitė, A., Butkuvienė, E. Moterys rinkimų kampanijoje: pozicijos partijose ir atspindžiai žiniasklaidoje. *Politologija*. 2007, Nr. 2, p. 106; Jastramskis, D. Žiniasklaidos organizacijos nuosavybės struktūros ir žiniasklaidos priemonės naujienų šališkumo ryšys. *Informacijos mokslai*. T. 51 (2009), p. 140; Jastramskis, D. Lietuvos žiniasklaidos sistemos modelio bruožai. *Informacijos mokslai*. T. 55 (2011), p. 52–70; Balčytienė, A. Dependencies, parallelisms, and connections: Central and East European media as systems in flux. *Media Transformations*. Vol. 8 (2012), p. 48–69.

²⁴ Nevinskaitė, L. Mus vienija alus ir televizija: žiniasklaidos auditorijos (ne) fragmentacija 2012 m. Seimo rinkimų kampanijos metu. *Politologija*. 2014, Nr. 1(73), p. 67–97.

²⁵ *Ten pat*.

mentarų) negu tekstai apie pramogų pasaulį, tačiau tekstai apie vyriausybes tikrai dažnai skaitomi ir matomi, nes į juos neretai įterpiamos reklaminės žinutės. Pavyzdžiui, portale *Lrytas.lt* publikuotas straipsnis „Koalicijos pastumtas V. Ušackas krenta iš ministro kėdės“ sulaukė 262 komentarų, o kitas tą pačią Vyriausybę aprašantis straipsnis „Premjeras nemato problemų, kad ministrų komandos formuojamos partiniu principu“ – tik 21.

Toliau (1 paveikslas) pateikiamas „žodžių debesis“, padarytas naudojant <http://tagcrowd.com> tinklalapyje pateikiamą programą, kuri vizualizavo pagrindinius žodžius, 1996–2013 metais naudotus straipsnių apie koalicines vyriausybes antraštėse.

1 paveikslas. Svarbiausi žodžiai straipsnių apie koalicines Lietuvos vyriausybes antraštėse (1996–2013)

3. Politinių partijų struktūrinės vietos Lietuvos koalicinėse vyriausybėse apžvalga

Paprastai koalicinės vyriausybės skirstomos į keturis tipus: a) mažumos vyriausybės, kurias sudarančioms partijoms priklauso 50 proc. ar mažiau parlamento (žemesniųjų parlamento rūmų) vietų; b) perteklines koalicijas, kai atsiskyrus kuriai nors vienai iš koalicijos partijų partnerių, likusi koalicija ir toliau turėtų daugumą parlamente; c) minimalios persvaros koalicijas – kabinetus, kurie netektų parlamento daugumos po bet kurios partijos pasitraukimo; d) vienos partijos daugumos vyriausybės. Tiriameoju laikotarpiu Lietuvoje nė kartą nebuvo suformuota plačioji (didžioji, vaivorykštės) koalicija, apimanti praktiškai visą parlamente atstovaujamą politinių ideologijų ir stovyklų spektrą. Tačiau iniciatyvų suformuoti plačią vaivorykštės koaliciją, nepaisančią partinių skirtumų, būta nemažai (ir jos dažniausiai kildavo iš Lietuvos Respublikos Prezidento institucijos). Vis dėlto Lietuvos politinėje praktikoje tiek sudarant vyriausybės, tiek jų veikloje, atrodo, yra reikšmingi partiniai interesai, programos, tapatybės ir panašūs dalykai, ir pilietinė ar kita dalykinė retorika neįveikia stebimos tendencijos formuoti pagal programas ar ideologiją panašių partijų koalicijas. Partinis veiksnys Lietuvos vyriausybėse struktūriniu instituciniu požiūriu yra faktiškai ir funkciškai neabejotinai svarbus.

Šiame tyrime Lietuvos koalicinės vyriausybės klasifikuotos į minėtus keturis tipus pagal tai, kiek mandatų Seime turėjo atitinkamą vyriausybę sudarančios partijos vyriausybės suformavimo dieną (o ne pagal tai, kokia balsų dauguma vyriausybė buvo paremta jos įvesdinimo dieną ar kokią parlamentinę paramą už atskirus įstatymus vyriausybė sugebėdavo pritraukti, mobilizuodama palaikymą iš kitų partijų, neturinčių postų toje vyriausybėje) (žr. 2 lentelę). Akcentuotina (2 lentelės stulpelis „Kabineto stiprumas vyriausybės atsistatydinimo išvakarėse“), kad daugelio kabinetų veiklos metu Lietuvoje koalicinės vyriausybės parlamentinė parama Seime keitėsi (mažėjo), nes Lietuvos parlamentiniam elitui bū-

dingas „politinis turizmas“²⁶, t. y. nepastovi Seimo frakcijų sudėtis ir atskirų parlamentarų judėjimas iš vienos partijos į kitą. Vyriausybės darbo pabaiga šiame tyrime laikoma diena, kai a) vyriausybė (Ministras Pirmininkas) atstatydinama (atsistatydina); b) iš vyriausybės sudėties oficialiai išėina kuri nors ją sudariusi partija (pvz., Naujoji sąjunga (socialliberalai) išėjo iš Ministro Pirmininko Algirdo Mykolo Brazausko vadovaujamos Vyriausybės 2006 m. balandžio mėn., kai iš Seimo Pirmininko pareigų buvo atstatydyntas šios partijos vadovas Artūras Paulauskas); c) vyksta eiliniai Seimo rinkimai (pirmasis turas).

2 lentelė. Koalicinės vyriausybės Lietuvoje: vyriausybės vadovas, valdymo laikotarpis, vyriausybės pobūdis, partinė sudėtis*

Ministras Pirmininkas	Darbo pradžia	Darbo pabaiga	Vyriausybės tipas	Kabineto partinė sudėtis	Kabineto stiprumas vyriausybės darbo pradžioje (daugiausia 141)	Kabineto stiprumas vyriausybės atsistatydinimo išvakarėse (daugiausia 141)	Efektivių parlamentinių partijų skaičius *****
Vagnorius	1996-12-10	1999-05-03	Perteklinė	TS-LKD, LKDP, LCS**	100	78	3,3
Paksas I	1999-06-10	1999-10-27	Minimalios persvaros	TS-LKD, LKDP	74	74	3,5
Kubilius I	1999-11-11	2000-10-08	Minimalios persvaros	TS-LKD, LKDP	74	61	3,5

²⁶ Matonytė, I., Šumskas, G. Lithuanian parliamentary elites after 1990: dilemmas of political representation and political professionalism. Edited by E. Semenova, M. Edinger, H. Best. *Parliamentary elites in Central and Eastern Europe: recruitment and representation*. New York, NY: Routledge, 2014, p. 145–168.

Paksas II	2000-11-09	2001-06-19	Mažumos	LLS, LCS, NS-SL, MKDS	66	66	6,1
Brazauskas I	2001-07-12	2004-10-24	Minimalios persvaros	LSDP, NS-SL	74	73	6,6
Brazauskas II	2004-12-14	2006-04-11	Minimalios persvaros	LSDP, DP, NS-SL, VNDS	80	80	6,2
Brazauskas III***	2006-05-25	2006-06-01	Minimalios persvaros	LSDP, DP, VNDS	71	59	6,2
Kirkilas	2006-07-18	2008-10-26	Mažumos	LSDP, PDP, LiCS, VNDS	59	73	7,6
Kubilius II****	2008-12-09	2012-10-28	Perteklinė	TS-LKD, LiCS, TPP, LRLS	80	64	5,6
Butkevičius	2012-12-13	-	Perteklinė	LSDP, DP, TT, LLRA	85	Nd	5,3

* Partijų pavadinimai sukoduoti „retrospektyviai“, nesimulkinant į faktinius atitinkamo laikotarpio oficialius partijų pavadinimus.

** LCS nebuvo pasirašiusi koalininės vyriausybės sutarties su tokią sutartį sudariusiomis TS-LKD ir LKDP, tačiau faktiškai LCS buvo vyriausybės ir parlamentinės daugumos dalis.

*** Brazauskas III vyriausybė išskirta kaip atskira vyriausybė, nes joje, palyginti su Brazauskas II vyriausybe, buvo pasikeitusi partijų sudėtis.

**** Kubilius II vyriausybė nesuskaidyta į dvi vyriausybes, nors jos valdymo laikotarpiu faktiškai keitėsi partinė sudėtis, t. y. TPP, kaip partijos, iš viso neliko. Tačiau joki momentu nebuvo atšaukti TPP deleguoti ministrai ir TPP pasirašyta koalicijos sutartis.

***** Efektyviųjų partijų rodikliai apskaičiuoti pagal atitinkamos vyriausybės sudarymo metu buvusį Seimo narių pasiskirstymą partijų frakcijose. Kubilius II ir Butkevičius vyriausybių atveju duomenys paimti iš M. Jurkyno apžvalgos²⁷.

²⁷ Jurkynas, M. The parliamentary election in Lithuania, October 2012. Electoral Studies (2013). Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2013.08.019>.

Formali vyriausybės įgaliojimų suteikimo procedūra Lietuvoje – parlamento balsavimas dėl naujai suformuotos vyriausybės, kartu pritariant ir formuojamos vyriausybės programai. Iš tikrųjų tai yra iš dviejų etapų susidedanti procedūra: pirmiausia, kaip nurodo Lietuvos Respublikos Konstitucija, Seimas balsuoja dėl Ministro Pirmininko kandidatūros, o po 15 dienų – dėl vyriausybės programos. Paprastosios daugumos principas yra taikomas šioje dviejų žingsnių vyriausybės formavimo procedūroje, t. y. kai Seimo posėdyje „už“ balsuojančių parlamentarų turi būti daugiau nei pasisakančių „prieš“ (ir susilaikančiųjų). Pirmame etape Ministro Pirmininko kandidatūrą teikia Lietuvos Respublikos Prezidentas. Seimo patvirtintas kandidatas į Ministro Pirmininko postą įpareigojamas suformuoti naują kabinetą. Seimas, balsuodamas antrame etape, išreiškia palaikymą ne tik vyriausybės programai, bet ir vyriausybės kabinetui. Konstitucijoje įtvirtintas 15 dienų laikotarpis naujai vyriausybei suformuoti neleidžia daug laiko skirti deryboms po rinkimų tarp partijų dėl valdančiosios koalicijos sudarymo.

Šiame tyrime naujos vyriausybės sudarymo data laikoma pirmojo antrojo etapo diena. Politinė pirmojo etapo svarba yra nenuginčijama, nes simbolizuoja įgaliojimų vyriausybei formuoti suteikimą ir įpareigoja per dvi savaites sudaryti vyriausybės programą. Vienintelis atvejis istorijoje, kai Seimas nepatvirtino Prezidento teikto kandidato į Ministro Pirmininko postą, užfiksuotas 2006 m. ankstyvą vasarą (Seimas nepritarė Prezidento Valdo Adamkaus teiktai Ziganto Balčyčio (LSDP) kandidatūrai į Ministro Pirmininko postą). Svarbu pabrėžti, kad Lietuvos politinėje praktikoje Seimas visada patvirtindavo naujai suformuotos vyriausybės programą.

Formuojant vyriausybės paprastai sudaroma derybų grupė, apimanti partijų, pretenduojančių į valdžią, atstovus (lyderius), kuri derina tiek vyriausybės programos tekstą, tiek asmenų, užimsiančių ministrų, viceministrų ir pan. valdžios postus, tiek (kartais) darbo koalicijoje vidaus taisykles (koalicinę sutartį). Derybų grupės nariai

dažniausiai būna koalicijų formuojančių partijų lyderiai, patyrę ir iškilūs tų partijų atstovai Seime. Tačiau kartais svarbūs koalicinių derybų grupės nariai turi ne Seimo, o Europos Parlamento nario mandatą (pvz., Rolandas Paksas iš TTP ir Valdemaras Tomaševskis iš LLRA 2012 m.).

Lietuvoje koalicinių vyriausybių at(si)statydinimo priežastys yra kelios, bet dažniausiai jos atsistatydina dėl eilinių parlamento rinkimų ar kitų priežasčių: Konstitucijoje nurodomos pareigos (101 str.) grąžinti savo įgaliojimus, kai išrenkamas naujas Prezidentas (žr. 3 lentelę). Per 1992–2013 m. laikotarpį taip nutiko pusei (6 iš 12) vyriausybės kabinetų. Antroji vyriausybės darbo baigties priežastis yra koalicijos partnerių nesutarimai dėl viešosios politikos projektų, iniciatyvų ir / arba sprendimų. Koalicijos partijų-partnerių tarpusavio konfliktai arba nesutarimai vienos partijos viduje keletą kartų Lietuvoje taip pat lėmė vyriausybės griūtį. Svarbu akcentuoti, kad iki šiol Lietuvoje nė viena vyriausybė neatsistatydino dėl pirmalaikių Seimo rinkimų ar parlamento opozicijos išreikšto nepasitikėjimo. Pakitusi viešoji nuomonė ar sąmoningas koalicijos išplėtimas, įtraukiant papildomas Seime atstovaujamas partijas, taip pat niekada netapo vyriausybės atsistatydinimo priežastimi.

Taigi svarbiausia diskrečioji, ne rutininė (dėl naujų Seimo ar Prezidento rinkimų), priežastis, kodėl Lietuvoje žlunga vyriausybės, yra vidiniai koalicijos partijų-partnerių nesutarimai. Taip atsitiko kas šeštam vyriausybės kabinetui. Tokia tendencija atskleidžia bendrą šalies politinių partijų programinių ir organizacinių nebrandumą bei jų priklausomybę nuo lyderio valios (užgaidų). Šią įžvalgą sustiprina ir pastebėjimas, kad Lietuvoje dažniausiai formuojami pertekliniai vyriausybės kabinetai, galintys amortizuoti neigiamas politinių partijų nebrandumo pasekmes.

Koalicijos partijų tarpusavio konfliktai ir vienos iš koalicijos partnerių vidaus nesutarimai yra glaudžiai susiję. Seime parlamentinės partijų frakcijos skilo ir jungėsi visose parlamento sesijose. Įdomu tai,

kad visi analizuojamieji vyriausybės kabinetai, išskyrus (kol kas) dabartinį, vadovaujamą Algirdo Butkevičiaus, patyrė „politinio turizmo“ pasekmes – bent viena iš koalicijos partijų netekdavo dalies savo narių, ir tai neigiamai atsiliepėdavo kabinetui darbu (arba nulemdavo vyriausybės atsistatydinimą). Akivaizdu, kad vidiniai nesutarimai vienoje iš koalicijos partijų-partnerių daro neigiamą įtaką visai vyriausybei, nes destabilizuoja parlamentinės daugumos santykius.

3 lentelė. Lietuvos koalicinių vyriausybių atsistatydinimo priežastys (1996–2012)

	Reguliarūs parlamento rinkimai	Konfliktas tarp koalicijos partnerių		Vidiniai koalicijos partijų-partnerių konfliktai
		Politiniai sprendimai	Politinės asmenybės	
Vagnorius				L* (TS-LKD)
Paksas I				L (TS-LKD)
Kubilius I	x			
Paksas II		NS-SL, LiCS	NS-SL, LiCS	L (LiCS)
Brazauskas I	x			
Brazauskas II		LSDP, DP		L (LSDP, DP, NS-SL)
Brazauskas III		DP, LSDP		
Kirkilas	x			
Kubilius II	x			

*L ženklas reiškia, kad esminis konfliktas, vedęs prie vyriausybės žlugimo, buvo telktas vienos ar keleto koalicijos partijų-partnerių lyderių lygmenyje.

Pateikiama keletas pastabų dėl Ministro Pirmininko ir Prezidento galių Lietuvoje. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymą ir įsigalėjusias veiklos praktikas Ministras Pirmininkas yra *primus inter pares* (pirmas tarp lygių) ir jis negali priimti sprendimų, nepasitaręs su visu ministrų kabinetu. Sprendimai vyriausybėje dažniausiai

priimami visais balsais (Ministras Pirmininkas reziumuoja kabineto diskusijas ir paskelbia bendrą nuomonę). Paprastai Ministras Pirmininkas skiria ir atleidžia ministrus (per formalų teikimą Respublikos Prezidentui). Ministras Pirmininkas neturi įgaliojimų keisti ministerijų skaičių, apibrėžti jų įgaliojimus ir jurisdikcijas, ši teisė priklauso Seimui (t. y. vyriausybės struktūros pakeitimams reikalingas parlamento sutikimas). Premjeras kontroliuoja vyriausybės kabineto darbotvarkę, inicijuoja ir pirmininkauja susirinkimams, taip pat turi teisę koordinuoti ministrų veiklą, bet negali tiesiogiai kištis į ministerijų jurisdikciją. Taigi, nors Ministras Pirmininkas, akivaizdu, yra iš kokios nors partijos (paprastai didžiausios Seime), premjero poste jis gali ir turi elgtis kaip „konfederatorius“, peržengiantis savo partijos interesus ir atsižvelgiantis į koalicijos partnerių iniciatyvas, lūkesčius ir ambicijas. Santykinai stipri Prezidento pozicija Lietuvoje matoma analizuojant koalicinių vyriausybių formavimo, valdymo ir atsistatydinimo etapus: po Seimo ir Prezidento rinkimų vyriausybė grąžina savo įgaliojimus Prezidentui. Prezidentas Seimo pritarimu skiria Ministrą Pirmininką ir naujojo premjero siūlomus ministrus. Prezidento institucija, kuri šalyje yra laikoma patikimiausiu politinės valdžios dariniu, gali stipriai lemti ne tik vyriausybės formavimo procesą, bet ir jos darbo prioritetus bei stilių.

Struktūrinių-institucinių Lietuvos vyriausybių apžvalgos pabaigoje svarbu akcentuoti ir tai, kad Lietuvos Respublikos Konstitucija pabrėžia „fizinės“ vyriausybės sudėties pastovumo ir tęstinumo svarbą: pasikeitus daugiau nei pusei vyriausybės ministrų, Seimas turėtų iš naujo tvirtinti vyriausybę (101 str.). Tokia institucinė taisyklė sustiprina politinių asmenybių vaidmenį ministerijose, o interpeliacija ministrams tampa rizikos veiksniu koalicinių vyriausybių ilgaamžiškumui. Beje, Lietuvoje politinės partijos nėra teisiškai įtvirtintos kaip esminė vyriausybės sudedamoji dalis. Šis trūkumas leidžia (ir skatina) ministrais skirti santykinai daug nepartinių asmenybių.

4. Hipotezės

Remiantis įžvalgomis iš lyginamosios politologijos koalicinių vyriausybių studijų, struktūriniais-instituciniais Lietuvos koalicinių vyriausybių duomenimis ir Lietuvos žiniasklaidos, informuojančios apie koalicinių vyriausybių darbą, visateksčiu archyvu, pateikiamos trys empiriškai tikrintinos tyrimo hipotezės. Nors hipotezių lūkesčiai yra grįsti koalicijų teorijos logika, jų objektas yra ne koalicinių vyriausybių ar jas sudarančių partijų veikla, bet žiniasklaidos – straipsnių autorių ir leidinių redaktorių – sprendimai pasirinkti vieną ar kitą tos veiklos aspektą. Dėl to hipotezės ir jas verifikuojančios duomenų analizės nėra susijusios su vyriausybių ar partijų oficialia komunikacija ar kitokiu bendravimu su žiniasklaida. Straipsnio autoriai daro prielaidą, kad nevaržoma demokratinės valstybės žiniasklaida disponuoja informacijos šaltiniais, nesusijusiais su oficialiąja partijų ir vyriausybių komunikacija, ir dėl to gali, nepriklausomai nuo tokios komunikacijos, spręsti, kuriuos vyriausybių veiklos aspektus akcentuoti apžvalginiuose straipsniuose.

Svarbi techninė pastaba: atliekant šį empirinį tyrimą žiniasklaidos pranešimai koduoti pagal tai, ar jų antraštė yra partinė, ar ne, ir ar pats straipsnis partinis, ar ne. Partiniais laikomi pranešimai, kurių antraštėse ar straipsnių tekstuose vartojamas žodis „partija“ ir jo vediniai, taip pat pranešimai, kuriuose minimi atskirų Lietuvoje veikiančių (veikusių) partijų pavadinimai, jų vediniai ar trumpiniai (libdemai, socialdemokratai, konservatoriai, LLRA ir pan.) bei atskirais, reikšmingais atvejais vartojamos sąvokos „kairieji“, „dešinieji“, „centristai“. Koduojant nėra išskiriama, kas ir kaip sakoma apie partijas, t. y. ar pateikiama teigiama, neigiama ar neutrali informacija apie vieną ar kitą partiją. Taigi šiame žiniasklaidos tyrime reikšmingu laikomas pats „partijos“, kaip tekstą ir analizę struktūruojančios sąvokos, vartojimas.

Visų pirma tikimasi, kad egzistuoja ryšys tarp koalicinės vyriausybės tipo (mažumos, minimalios persvaros, perteklinės) ir politinių partijų paminėjimų dažnio žiniasklaidoje. Postuluojama, kad kuo mažesnę paramą vyriausybė turi parlamente, tuo labiau jos darbą struktūruoja, kontroliuoja, veikia partijos. Be abejo, partijos, darančios įtaką mažumos vyriausybių veiklai, dažnai būna nekabinetinės (t. y. neturi postų vyriausybėje). Šiame straipsnyje daroma prielaida, kad apžvelgdami ar komentuodami tokių (opozicinių) partijų poveikį mažumos koalicijoms, straipsnių autoriai neišvengia ir valdančiųjų partijų paminėjimo. Tad šis tyrimas atspindi visą koalicijų veiklą komentuojančios žiniasklaidos akiratį. Remiantis šiomis prielaidomis, pranešimuose, informuojančiuose apie mažumos vyriausybės darbą, partijos ir jų tarpusavio sąveika turėtų būti minimos dažniau.

Antra, teigiama, kad partijų reikšmė didžiausia vyriausybės formavimo, sudarymo, koalicijos derybų periodu. Šią prielaidą stiprina tai, kad per dirbančios vyriausybės krizę paprastai koalicinės valdysenos šalyse išskyla (ir žiniasklaidoje būna pavišintos) naujos vyriausybės formavimo iniciatyvų. Tad kai kuriais atvejais dėmesys vyriausybės formavimui (t. y. tada, kai nauja vyriausybė atsiranda ne po eilinių parlamento rinkimų) gali būti sustiprintas ir dėmesio vyriausybės krizei, griūčiai, baigčiai, struktūriškai iš esmės sietinai su įtampomis tarp partijų. O vyriausybės darbo, programos įgyvendinimo, valdymo laikotarpiu žiniasklaidos pranešimuose partijų dėmuo, tikėtina, neturėtų būti toks stiprus, nes žiniasklaida turėtų daugiau koncentruotis į įvairias viešosios politikos iniciatyvas ir sprendimus, rengiamus ir priimamus vyriausybėje, kaip kolektyviniame vienete.

Trečia, teigtina, kad Lietuvos viešojoje erdvėje daugiau partinių aspektų žiniasklaidos pranešimuose galima rasti apie pastaraisiais metais suformuotas koalicines vyriausybes. Ši hipotezė pagrįsta „mokymosi veikiant“ prielaida, t. y., viena vertus, stebint ankstyvo-

sios dviartinės sistemos mutaciją į daugiapartinę sistemą, lydimą didelio reikšmingų parlamentinių partijų skaičiaus (pvz., efektyvių parlamentinių partijų skaičius 1996 m. siekė 3,3, o 2006 m. šis rodiklis buvo 7,6; žr. 2 lentelę), manytina, kad Lietuvoje politinis elitas kaupia politinės konkurencijos patirtį ir atitinkamai vis geriau perpranta partinio veikimo koalicinėje vyriausybėje galimybes, o, kita vertus, žiniasklaidos atstovai laikui bėgant irgi mokosi ir, aprašydami koalicijų sudarymo, valdymo ir skilimo niuansus, dažniau ir operatyviau (kaip prognozuoja mūsų pirmosios dvi hipotezės) akcentuoja politinių partijų sąveiką ir sąryšius.

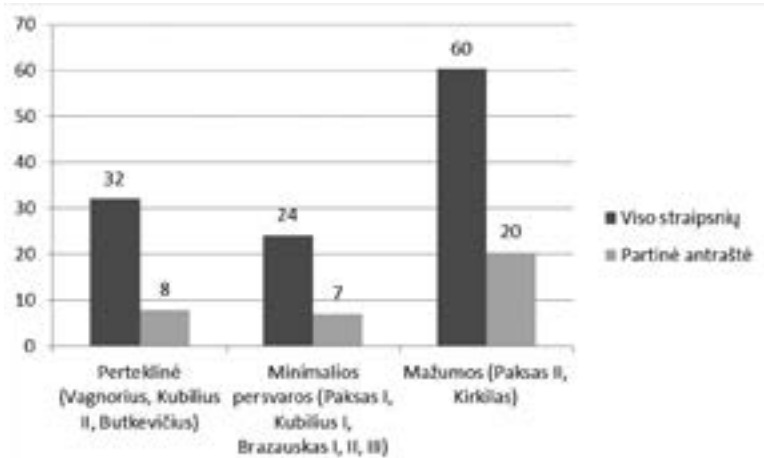
5. Rezultatai

Susisteminti žiniasklaidos stebėsenos rezultatai pateikiami diagramose. Aprašomoji statistika, savaime suprantama, negali nustatyti priežastinių ryšių tarp kintamųjų. Dėl to šis tyrimas interpretuotinas kaip „zonduojamasis“ – skirtas patikrinti, ar hipotezėse postuluojami kintamųjų ryšiai galėtų egzistuoti, ir ar verta jų ieškoti darant didesnę kiekybinę (pvz., grįstą regresine analize) tyrimą.

Kaip matyti 1 diagramoje, žodis „partija“ arba jo dariniai minimi mažiau negu trečdalyje (29 proc.) straipsnių apie koalicinių vyriausybių darbą pavadinimų. Remiantis straipsnių pavadinimų duomenimis, kaip ir tikėtasi, galima teigti, kad partinis aspektas kiek ryškiau atsiskleidžia mažumos vyriausybių atveju (pavadinimą, kuriame viena ar kita forma minimos partijos, turi 33 proc. straipsnių). Atitinkamai, vėlgi pagrindžiant pirmosios hipotezės lūkesčius, perteklines vyriausybes komentuojančių straipsnių antraštėse partijos minimos santykinai rečiau (25 proc.).

1 diagrama. Vyriausybės tipas ir partinės antraštės dažnis

Vidutinis visų straipsnių ir straipsnių su partine antrašte skaičius per koalicijos valdymo metus pagal kabineto tipą

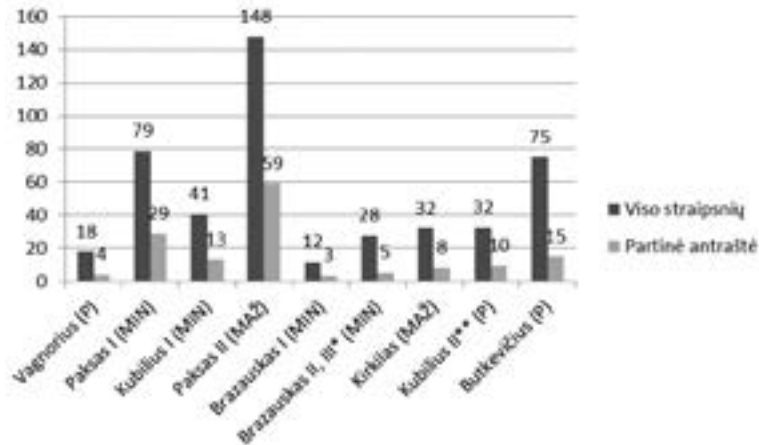

Vis dėlto, kadangi stebėjimų variacija nedidelė, o laiko trukmės požiūriu mažumos vyriausybės Lietuvoje yra veikusios itin neilgą laikotarpį, tikslesnei interpretacijai verta pasitelkti nuoseklią (chronologinę ir vardinę) koalicinių vyriausybių ir jų atspindžių žiniasklaidoje analizę. Tokia analizė leistų svariau pagrįsti pradinę įžvalgą, kad mažumos vyriausybės *per se* žiniasklaidos tekstuose pritraukia daugiau partinių akcentų pavadinimuose negu kitų tipų vyriausybės. Tačiau turimi empiriniai duomenys (žr. 2 diagramą) neleidžia šios prielaidos patvirtinti. Mažumos vyriausybė, kuriai vadovavo Rolandas Paksas, iš tiesų reikšmingai dažniau negu kitos vyriausybės pritraukdavo partines antraštes (40 proc. *versus* 29 proc.). Tačiau partinės antraštės nebūdingos mažumos vyriausybei, kuriai vadovavo Gediminas Kirkilas. Kita vertus, minimalios persvaros vyriausybė, kuriai vadovavo Ministras Pirmininkas R. Paksas, aprašančių straipsnių antraštės taip pat labiau pasižymėjo partiniais akcentais negu kitų politi-

kų (A. Kubiliaus ar Algirdo Mykolo Brazausko) suformuotos minimalios persvaros vyriausybės. Tad čia dera suklusti dėl Rolando Pakso, kaip politinio lyderio, veiklos, kuri galėjo paskatinti Lietuvos žiniasklaidos ir visuomenės dėmesį daugiapartiškumui.

2 diagrama. Vyriausybių seka pagal Ministrą Pirmininką ir partinės antraštės dažnis

Vidutinis visų straipsnių ir straipsnių su partine antrašte skaičius per koalicijos valdymo metus pagal kabinetą

* Brazauskas II, III vyriausybės, išskirtos dėl skirtingos partijų sudėties, čia analizuojamos kartu.

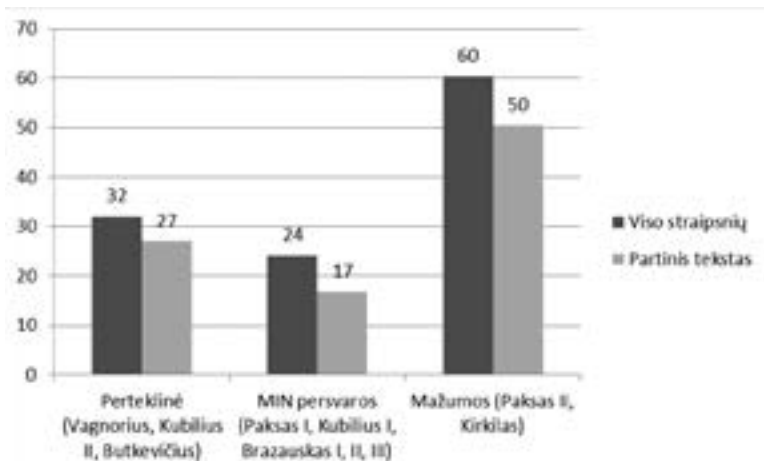
** Šios mažumos vyriausybės atveju 5 straipsniai iš 19 pavadinimuose nemini „partijų“ ar šio žodžio darinį, bet kitoms vyriausybėms nebūdingai dažnai pažymi takoskyrą tarp „kairiųjų“ ir „dešiniųjų“, pvz.: „Vėl susirieję kairieji ir dešinieji bet kuria kaina siekia stiprinti savo stovyklas“, „Valdyti šalį pasiryžę ir kairieji, ir dešinieji turės ieškoti bendros kalbos“, „Kol šalies lyderiai tariasi, kairieji nesnaudžia“, „Jėgas prieš VSD vadovą telkiantys dešinieji grasina premjerui“.

Akivaizdu, kad gilinantis į žiniasklaidos pranešimus apie politinius įvykius ir šalies vyriausybės veiklą negalima apsiriboti vien straipsnių

antraščių analize. Nors negalima atmesti, kad didžiausią informacinį krūvį iš tiesų turi žiniasklaidos pranešimo antraštė, tačiau pilietinė ir kokybiška žiniasklaida neišvengiamai praplečia, patikslina esminį pranešimą pačiame straipsnio tekste. Pakartotinai žiniasklaidos archyve peržvelgus relevantiškus straipsnius, pastebėta, kad straipsnių tekstuose partinis aspektas iš tiesų išryškėja daug labiau nei straipsnių pavadinimuose. Kaip matyti 3 *diagramoje*, partijos vienaip ar kitaip minimos 79 proc. analizuotų publikacijų, kuriose aptariamas koalicinių vyriausybių darbas Lietuvoje. Šiuo atveju mažumos vyriausybės pritraukia išskirtinai daugiau partinių akcentų, o minimalios persvaros vyriausybės gauna ne tik mažiausiai partinių tekstų, bet ir mažiausiai žiniasklaidos pranešimų bendrai paėmus.

3 diagrama. Vyriausybės tipas ir partinių tekstų dažnis

Vidutinis visų straipsnių ir straipsnių su partiniu tekstu skaičius per koalicijos valdymo metus pagal kabineto tipą

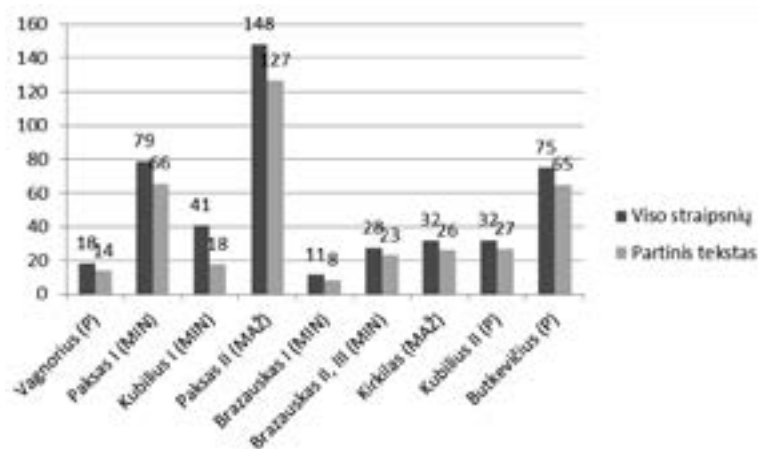

Peržvelgus ministrų kabinetus pagal jiems vadovavusius politikus (žr. 4 *diagramą*), svarbu akcentuoti, kad, išskyrus dabartinę Algirdo Butke-

vičiaus vadovojamą perteklinę vyriausybę, dažniausiai straipsnių tekstuose partijos buvo minimos R. Pakso vadovautos mažumos vyriausybės atveju (86 proc.). Tai dar sykį atkreipia dėmesį į politiko R. Pakso išskirtinumą Lietuvos partijų dinamikos ir partinės sistemos pokyčių kontekste.

4 diagrama. Vyriausybių seka pagal Ministrą Pirmininką ir partinio teksto dažnis

Virutinis visų straipsnių ir straipsnių su partiniu tekstu skaičius per koalicijos valdymo metus pagal kabinetą

Straipsnių antraščių ir tekstų analizės rezultatai leidžia teigti, kad partijos kur kas dažniau minimos straipsnių tekstuose, o ne jų antraštėse. Nors partinis aspektas Lietuvos žiniasklaidos tekstuose akcentuojamas kur kas dažniau nei antraštėse, tyrimo rezultatai rodo, kad penktadalyje publikacijų partijos iš viso neminimos (tai vargiai įmanoma bet kokiame lyginamosios politikos aspektu rašomame tekste apie koalicines vyriausybes).

Tikrinant antrąją hipotezę, suponuojančią, kad būtent vyriausybės formavimo laikotarpiu partijų reikšmė yra pati didžiausia, pastebima, kad vis

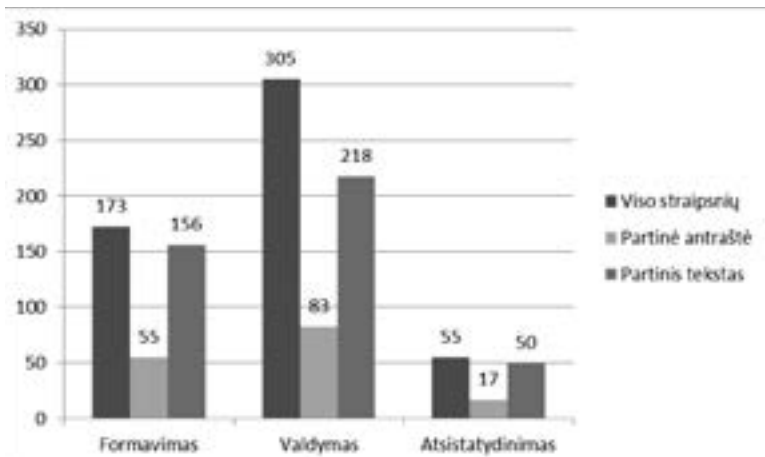
dėlto tiek straipsnių antraštėse, tiek straipsnių tekstuose partijos dažniau figūroja vyriausybės valdymo, o ne formavimo periodu. Šiek tiek daugiau nei pusė visų partinių antraščių ir partinių tekstų buvo pateikta koalicinių vyriausybės valdymo, t. y. „normalaus darbo“, periodu (žr. 5 diagramą).

Techninio paaiškinimo, akcentuojančio, kad Lietuvoje žiniasklaidos archyve „natūraliai“ galėjo atsirasti daugiau dėmesio vyriausybės normalaus darbo laikotarpiui, kuris *summa summarum* fiziškai buvo ilgesnis negu vyriausybės sudarymo arba atsistatydinimo periodai, nepakanka vien dėl to, kad, kaip minėta, šioje žiniasklaidos stebėsenoje buvo vadovaujamosi konfliktus, įtampą vyriausybėje atspindinčių tekstų (antraščių) paieška pagal išskirtus reikšminius žodžius-temas ir nebuvo renkami tekstai, kuriuose būtų paprasčiausiai supažindinama su vyriausybės vykdoma viešąja politika. Tad atmestina mintis, kad Lietuvos žiniasklaida (ir politikai) brandžiai ir sėkmingai peržengė „holivudinį“ domėjimosi koalicinėmis vyriausybėmis slenkstį, daugiausia dėmesio skiriančią vyriausybės formavimui (palyginimui – tipiškas Holivudo filmas daugiausia koncentruojasi į flirtą, sužadėtuves, meilės romaną iki vestuvių, o ne į povestuvinio gyvenimo kartu rutiną²⁸). Svarbesnis paaiškinimas toks, kad, nors formaliai Lietuvoje koalicinės vyriausybės ir būna suformuotos, jų „formavimas“ tęsiasi ir joms dirbant, nes visoms Lietuvos vyriausybėms (parlamentinei daugumai) būdingas nepastovumas, „politinis turizmas“, politinių partijų partnerių vidaus konfliktai, skilimas ir panašūs vyriausybės formavimą iki pat atsistatydinimo pratęsiantys rūpesčiai (žr. 2 lentelę, stulpelius „Kabineto stiprumas vyriausybės darbo pradžioje“ ir „Kabineto stiprumas vyriausybės darbo pabaigoje“). Pavyzdžiui, antroji premjero Andriaus Kubiliaus vadovauta vyriausybė techniniu, oficialiu požiūriu buvo suformuota 2008 m. gruodžio 9 d., bet praktiškai dėl TPP ir pačios TS-LKD vidaus įtamos „formavosi“ per visą vyriausybės gyvavimo laikotarpį ir darbą baigė toli gražu ne kaip perteklinė vyriausybė. Panašias išlygas galima pateikti ir apie kitas „permanentišką formavimąsi“ išgyvenusias vyriausybes (Paksas II,

²⁸ *Coalition governments in Western Europe*. Edited by W.C. Muller, K. Strom New York: Oxford University Press, 2006, p. 13, 16–25.

Brazauskas II, III ir pan.). Verta atkreipti dėmesį, kad žiniasklaidoje partinis aspektas vyriausybių atsistatydinimo laikotarpiu yra ypač retas: tik kas dešimta antraštė šia tema pasižymi partiniu aspektu. Tai dėsninga ir suprantama, nes, pirma, dauguma vyriausybių Lietuvoje savo darbą baigia dėl eilinių Seimo rinkimų (atitinkamai nėra didelio ažiotažo dėl vyriausybės darbo baigties); antra, at(si)statydinant konkrečiai vyriausybei paraleliai jau vyksta naujos vyriausybės formavimas, ir, trečia, kaip atskleidžiama 3 lentelėje, absoliuti dauguma „partinių“ konfliktų, kurie lėmė vyriausybės žlugimą, remiantis Lietuvos koalicinės valdysenos patirtimi, daug stipriau siejasi su politiniais (partijų) lyderiais negu su platesniais partiniais nesutarimais, įtraukiančiais daug partijos narių ir besiremiančiais nuosekliomis partijų programinėmis ideologinėmis pozicijomis ir / ar partijų elektorato interesų gynimu.

5 diagrama. Partijų minėjimo dažnis straipsnių antraštėse ir tekstuose skirtingais vyriausybės gyvavimo periodais

Svarbu pastebėti, kad partinis aspektas vyriausybių formavimo laikotarpiu (tiek antraštėse, tiek straipsnių tekstuose) irgi domi-

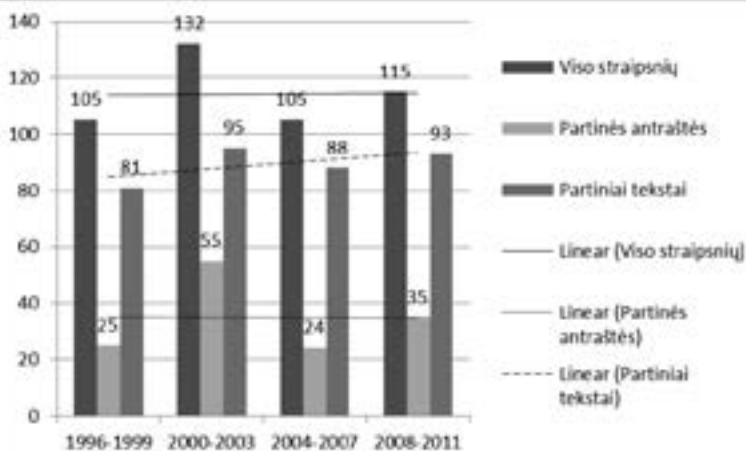
navo mažumos vyriausybių atveju. Pavyzdžiui, mažumos vyriausybių sudarymas paminėtas daugiau negu trečdalyje (21 iš visų fiksuotų 55) partinių antraščių ir beveik pusėje partinių tekstų (64 iš 156).

Tyrimo duomenimis, 20 proc. apžvalginių straipsnių, kuriuose buvo aprašomas koalicinių vyriausybių Lietuvoje sudarymas ir darbas, nė viena politinė partija neminima ne tik antraštėje, bet ir visame tekste (žr. 5 *diagramą*).

Trečioji hipotezė teigia, kad politikai ir žiniasklaidos atstovai laikui bėgant mokosi ir vis geriau perpranta partijų struktūruojamą koalicinės vyriausybės darbo „virtuvę“, todėl partijoms skiria vis daugiau dėmesio. Šiai hipotezei patikrinti visas turimas žiniasklaidos archyvas buvo suskirstytas į 3 kalendorinių metų atkarpas: kiekviename periode būta ir Seimo rinkimų, vyriausybės formavimo, ir atsistatydinimo patirties (išskyrus dabartinį, nuo 2012 m.). Tačiau chronologinis tyrimo rezultatų išdėstymas (žr. 6 *diagramą*) atskleidė, kad partinis aspektas žiniasklaidoje, t. y. apžvalginių straipsnių antraštėse ir tekstuose, per stebimus penkiolika metų neišaugo, o santykis tarp partinių akcentų ir nepartinių straipsnių antraščių išliko gana pastovus (vienas su trimis, 1 : 3), neprogresavo ir partinių akcentų žiniasklaidos tekstuose dažnis (apie 80 proc.). 2000–2003 m. laikotarpiu pastebėtas partinių antraščių „šuoliukas“ (iki 42 proc.) buvo savotiškai neutralizuotas partinius aspektus mažiau negu paprastai aprašančių straipsnių (72 proc.). Pastaruoju metu (2012) stebima atvirkštinė tendencija – straipsnių pavadinimuose partiniai akcentai blankesni negu „norma“ (21 proc. *versus* 29 proc.), bet straipsnių, kuriuose reikšmingai figūruoja partijos, atsiranda daugiau (88 proc.). Vis dėlto žiniasklaidos tyrėjai pabrėžia būtent antraštės, o ne teksto reikšmę komunikacijoje.

6 diagrama. Chronologinė straipsnių seka: partiniai aspektai tekstuose ir jų antraštėse

Vidutinis visų straipsnių, straipsnių su partine antrašte ir straipsnių su partiniu tekstu skaičius pagal laikotarpį ir tiesinės tendencijos

* Dabartinis straipsnių archyvas apima tekstus iki 2013 m. rugpjūčio mėn. Šioje diagramoje nevaizduojami rezultatai iš „trumpojo“, 2012–2013 m., laikotarpio. Tolimesnis palyginimas bus galimas sukaupus galutinį analogišką 4 metų laikotarpio (2012–2015) archyvą.

6. Išvados, apibendrinimai, gairės tolimesniems tyrimams

Lietuvos žiniasklaidos tyrimas atskleidė, kad tik kai kurios prielaidos, darytos remiantis reikšmingu partijų vaidmeniu koalicinėje valdysenoje, pasitvirtino. Apskritai menkas žiniasklaidos dėmesys politinėms partijoms, kaip institucijai, suponuoja, kad politinis gyvenimas Lietuvoje yra gana personalizuotas, o Lietuvos žiniasklaida nėra pakankamai pasirengusi vykdyti pilietinio forumo, kokybiško ir brandaus politinio „komunikatoriaus“ vaidmenį.

Vis dėlto iš esmės pasitvirtino esminis politologinis lūkestis, siejamas su koalicinių vyriausybių tipologija: žiniasklaidos pateikiamame informacijos turinyje, susijusiame su Lietuvos koalicinėmis vyriausybėmis, politinėms partijoms skiriama santykinai daugiau dėmesio mažumos vyriausybių atveju, t. y. tuomet, kai valdžia turi derinti praktiškai visų parlamente atstovaujamų partijų interesus (ir tų partijų lyderių įgeidžius ar kaprizus). Dėsninga, kad perteklinių vyriausybių atveju į žiniasklaidos radarą partijos, kaip svarbūs koalicinės valdysenos elementai, papuola žymiai rečiau. Taigi, pirmoji hipotezė, žiniasklaidos dėmesį politinėms partijoms koalicinėse vyriausybėse siejanti su parlamentinės daugumos (ne)buvimu, Lietuvos atvejo studijoje nebuvo paneigta.

Antroji hipotezė, postuluojanči, kad politinės partijos reikšmingesnės koalicinių vyriausybių sudarymo (formavimo) periodu, nepasitvirtino. Žiniasklaidos tekstuose apie Lietuvos koalicines vyriausybes politinės partijos, kaip svarbus kolektyvinis veikėjas, išryškėja ne vyriausybių sudarymo, o vyriausybių darbo (išsilaikymo valdžioje) periodu. Tai sietina su parlamentinės daugumos nepastovumu (Seimo narių „politiniu turizmu“, parlamentinių partijų skilimu, jungimusi ir pan.), didinančiu koalicinių vyriausybių rizikos aplinką, kurioje vyriausybių darbas turi būti palaikomas nuolatinių partijų lyderių pastangų išlaikyti vyriausybę ir joje pasiekti konsensuso.

Trečioji tyrimo hipotezė, kad Lietuvoje politikai ir žiniasklaidos atstovai laikui bėgant mokosi ir atitinkamai kokybiškiau, t. y. daugiau dėmesio skirdami politinėms partijoms, valdo ir / ar perteikia su koalicinių vyriausybių veikla susijusias naujienas, nepasitvirtino. Chronologinė straipsnių seka neatskleidė aiškios mokymosi tendencijos – partinių aspektų straipsnių antraštėse ir pačiuose tekstuose apie pastaraisiais metais suformuotas koalicines vyriausybes daugiau neatsirado, nors tam tikras „partinis“ pakilimas žiniasklaidoje buvo 2000–2003 m., būtent tada, kai Lietuvoje vyko svarbi partinė politinio gyvenimo fragmentacija.

Šiame tyrime žiniasklaidos turinys laikomas labai svarbiu informacijos, pateikiamos vartotojams ir veikiančios aptariamų valdžios veikėjų elgseną, filtru. Straipsnyje akcentuotos žiniasklaidos, kaip pilietinio forumo, funkcijos. Tyrimo metu netiesiogiai išryškėjo tam tikri dabartinės Lietuvos žiniasklaidos (nacionalinių dienraščių ir informacinių portalų) trūkumai kokybiškai ir korektiškai išpildyti savo, kaip pilietinio švietimo vykdytojo, užduotis. Analizuotuose žiniasklaidos straipsniuose (atrinktuose faktinei informacijai apie Lietuvos koalicines vyriausybes patikrinti ir kokybinėms įžvalgoms daryti) pastebėtas akivaizdus atotrūkis tarp tekstų antraščių (ir iliustracijų), siekiančių patraukti skaitytojo dėmesį, bei straipsnių turinio, kuris yra daug dalykiškesnis ir nuosekliau mini politines partijas bei atkreipia dėmesį į jų vaidmenį koalicionių vyriausybių darbe. Šioje vietoje verta paminėti, kad Pippa Norris²⁹, priskirdama žiniasklaidai pilietinio forumo funkcijas, taip pat išskiria dar dvi šiuolaikinėms visuomenės informavimo priemonėms būdingas funkcijas: mobilizuojančio agento ir sarginio šuns. Šiame tyrime netiesiogiai atskleista, kad Lietuvos žiniasklaida orientuojasi į mobilizuojančio agento funkcijų atlikimą – siekiama naujienų vartotojų įsitraukimo (pvz., komentarų rašymo dažnis), kai pilietinis aktyvizmas nebūtinai glaudžiai susijęs su nuosekliu domėjimusi politiniu šalies gyvenimu ir aiškėmis pilietinėmis pozicijomis. Kita vertus, Lietuvos žiniasklaida intensyviai veikia ir kaip sarginis šuo, nes aprašo galimą piktnaudžiavimą valdžia, viešus skandalus, valdžios nesėkmes. Žiniasklaidai, kaip sarginiam šuniui, nėra svarbi koalicionių vyriausybių formavimo ir darbo „kasdienė virtuvė“ (kurioje, tikėtina, politinių partijų vaidmens ir vietos neatpažinti neįmanoma). Sarginiam šuniui svarbiau skandalai, problemos, asmenybių veikla. Šiuo požiūriu svarbu pastebėti, kad žiniasklaida žymiai daugiau „partinio“ dėmesio skyrė, pvz., R. Pakso, o ne G. Kirkilo vadovautoms vyriausybei, nors abi vyriausybės politologinėse koalicinės valdysenos studijoje

²⁹ Norris, P. *A virtuous circle: political communications in postindustrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

se yra gana panašios (mažumos vyriausybės). Žiniasklaidos koalicinės valdysenos stebėseną netiesiogiai parodė, kad Lietuvoje politinės partijos dažnai nėra taip gerai matomos, kaip politiniai lyderiai ar asmenys, užimantys vieną ar kitą svarbų postą. Turinio požiūriu žiniasklaidos pranešimuose dominuoja neigiamos žinios: mažai dėmesio skiriama koalicijos darbo turiniui, vyriausybės galios telkimui, stiprinimui ir sėkmingai veiklai bei laimėjimams; dažniausiai rašoma apie koalicinių vyriausybių darbo sunkumus ir trūkumus, aptariama vieno ar kito ministro at(si)statydinimo tikimybė ar galima koalicijos grūtis.

Galimos ir kitos šios žiniasklaidos stebėsenos rezultatų tyrimo kryptys. Pavyzdžiui, galima gilintis į tai, kaip profiliuojami skirtingų dienraščių ir interneto naujienų portalų pranešimai. Taip pat ilga tęstinė Lietuvos žiniasklaidos stebėseną (praktiškai ji apima beveik dvidešimt metų laikotarpį) sudaro pagrindą analizuoti, kaip keitėsi Lietuvos dienraščių ir informacinių portalų žurnalistinio darbo kultūra, politinis-pilietinis įsitraukimas ir pan.

Straipsnyje vartojamų Lietuvos partijų santrumpų sąrašas:

<i>LCS</i>	Lietuvos centro sąjunga
<i>LiCS</i>	Liberalų ir centro sąjunga
<i>LLS</i>	Lietuvos liberalų sąjunga
<i>LSDP</i>	Lietuvos socialdemokratų partija
<i>MKDS</i>	Moderniųjų krikščionių demokratų sąjunga
<i>NS-SL</i>	Naujoji sąjunga (socialliberalai)
<i>PDP</i>	Pilietinės demokratijos partija
<i>TPP</i>	Tautos prisikėlimo partija
<i>TS-LKD</i>	Tėvynės sąjunga – Lietuvos konservatoriai
<i>VNDS</i>	Valstiečių ir Naujosios demokratijos partijų sąjunga

PARTICIPATION OF POLITICAL PARTIES IN COALITION GOVERNMENTS: REFLECTIONS IN THE LITHUANIAN MASS-MEDIA (1996–2013)

IRMINA MATONYTĖ, VINCENTAS VOBOLVIČIUS

Summary

Keywords: Lithuania; coalition government party; prime minister; national daily; news website; heading; text.

Political parties play a key role in the functioning of coalition cabinets; therefore it is reasonable to expect the media to pay considerable attention to political parties while covering activities of coalition governments. This interdisciplinary exploration draws on methodologies of Comparative Politics and Media Studies in order to ascertain whether Lithuanian media emphasize political parties as important factors of coalition governance. The article begins by introducing readership trends for daily print newspapers and news websites that have been studied as a part of Lithuanian media monitoring, along with methodology of the project. Next we discuss the importance of political parties in the context of coalition governance in Lithuania, paying particular attention to partisan aspects of coalition formation, maintenance and dissolution. We build on the insights of coalition theory to produce three testable hypotheses about the focus of national print media on political parties acting in Lithuanian coalition cabinets. In the empiri-

cal study we analyze data, gathered by monitoring text-based media, encompassing articles related to the functioning of Lithuania's coalition cabinets between 1996 and 2013. The findings show that, consistently with expectations, articles describing and commenting activities of Lithuanian coalition governments dedicated more attention to political parties when writing about minority cabinets; in the meantime, articles concerning the work of minimal winning coalitions placed less emphasis on political parties. On the other hand, contrary to expectations, political parties as collective actors have received most attention during the operation, as opposed to the formative stage of coalition life. Chronological analysis of publications has also led to rejecting a hypothesis that journalists learn over time to pay closer attention to the significant role that political parties play in coalition cabinets. It is also worth noting that Lithuanian media produces significantly fewer partisan aspects in article headlines than in actual texts.

Įteikta 2014 m. spalio 10 d.